

Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

Herontdekking van ambachten: bespreking van het boek "Werken volgens de regels, C. Lis en H. Soly (1994)"

van Zanden, J.L.

1996

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

van Zanden, J. L. (1996). Herontdekking van ambachten: bespreking van het boek "Werken volgens de regels, C. Lis en H. Soly (1994)".

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:
pure@knaw.nl

bijdragen), Frankrijk (drie bijdragen), Schotland (vier bijdragen), de Palts (vijf bijdragen, waarvan drie betrekking hebben op de Heidelbergse Catechismus), de Nederlanden (drie bijdragen) en Engeland (vijf bijdragen).

De bijdragen helpen het onderzoek naar de verbindingslijnen binnen en de invloed van het gereformeerde protestantisme inderdaad verder. Het is niet mogelijk in het verband van deze recensie alle opstellen te vermelden. Ik geef enkele voorbeelden. W. Stanford Reid weet duidelijk te maken, hoe groot de invloed van juist het Franse calvinisme op Schotland is geweest (195-214). Door een analyse van kerkelijke bronnen uit Perth slaagt Mary Black Verschuur erin de invloed van een plaatselijke predikant op de tuchtprocedures zichtbaar te maken (215-236). Michael Graham toont aan dat de burgerlijke overheid in Schotland wel met strenge straffen voor zedelijke delicten dreigde maar die eigenlijk nooit uitvoerde (237-248). Nu ook het Nederlandse en Franse onderzoek naar de mate van protestantisering in de zestiende en zeventiende eeuw steeds meer op bronnenuitgaven van kerkeeraadsacta en classicale notulen gebaseerd kan worden, is het mogelijk een nauwkeurige vergelijking tussen de verschillende gebieden te maken. De studie van Fred A. van Lieburg verheldert het bijzondere karakter van de Nederlandse situatie (409-430).

De opstellen geven blijk van voorbeeldig onderzoek naar de doorwerking van het calvinisme. De opzet brengt met zich mee, dat de opvattingen van Calvin zelf weinig kritische reflectie ondergaan. Dat de onderzoekers in de Verenigde Staten ook hiervoor niet terugdeinzen, blijkt uit publikaties als van W. J. Bouwsma en Philip C. Holtrop. Het is bijzonder verheugend, dat in de Verenigde Staten Calvin zelf en het calvinisme op zo'n uitdagende en grondige wijze aan nader onderzoek onderworpen worden.

A. J. JELSMAN

Herontdekking van ambachten

C. Lis en H. Soly,
*Werken volgens de regels. Ambachten in
Brabant en Vlaanderen, 1500-1800* (VUB-

Press, Brussel 1994) 327 blz. ISBN
90-5487-089-3.

Instituten zijn weer 'in', zeker nu zelfs de economisch-historici onder aanvoering van Nobelprijswinnaar Douglas North instituten weer ontdekt hebben als belangrijke vormende krachten in het verdelen. In de sociale geschiedenis heeft de herontdekking van de instituten geleid tot hernieuwd onderzoek naar onder meer de gilden, waarbij Angelsaksische onderzoekers (M. Sonenscher, S. Kaplan, J. Farr) in belangrijke mate als trendsetters opereren. Ook in Nederland zijn er aan het IISG (Lucassen) en de RUU (Prak) initiatieven genomen om het onderzoek naar de gilden nieuw leven in te blazen, op welk terrein wordt samengewerkt met een onderzoeksgroep van de Vrije Universiteit Brussel. Deze groep, onder aanvoering van Catharine Lis en Hugo Soly, heeft nu een eerste gedegen publikatie van het nieuwe onderzoek naar de ambachten in Vlaanderen en Brabant het licht doen zien, waarmee direct een standaard wordt gezet voor verder onderzoek. Dit gebeurt in het bijzonder in het fraaie artikel van de beide redacteurs over de geschiedenis van de Gemene Bus van de hoedemakersgezellen in de Zuidelijke Nederlanden in de zestiende tot de negentiende eeuw, een even voorbeeldige als (naar het schijnt) uitzonderlijke case-study van de collectieve acties van deze beroepsgroep. Deze relatief hooggeschoolde gezellen organiseerden zich, toen de economische dynamiek van hun bedrijfstak in de zestiende en begin zeventiende eeuw leidde tot de opkomst van relatief grootschalige bedrijven met soms meer dan tien gezellen, in een 'Gemene Bus' ter ondersteuning van noodlijdende collega's. Deze bus groeide in de loop van de zeventiende eeuw uit van een uitsluitend plaatselijke aangelegenheid tot een hechte organisatie van de 'vrije' arbeiders in dit bedrijf, waarmee de gezellen de arbeidsmarkt trachten te reguleren. Een gezelschap kon pas werk vinden als hij bij de Gemene Bus was geregistreerd, waardoor de arbeidsmarkt afgesloten kon worden voor arbeiders die niet in een van de aangesloten steden volgens de regels van het ambacht de positie van gezelschap hadden weten te bereiken. Een con-

flict met het stadsbestuur van Brussel over de vergaande bevoegdheden die de Gemene Bussen zich hadden toegeëigend, leidde ertoe dat dit 'proto-syndicalistische' karakter van de organisatie nog verder versterkt werd. De organisatie werd in de tweede helft van de achttiende eeuw geconfronteerd met de opkomst van grote 'manufacturen' buiten de grenzen van de steden die men controleerde, wat leidde tot scherpe conflicten met de grote ondernemers die deze vernieuwingen trachtten door te zetten. Zelfs de tegen elke vorm van arbeidsorganisatie gerichte hervormingen van de late Oostenrijkse en Franse Periode wisten de Gemene Bussen, omdat men zich kon beroepen op de 'officiële' status van onderlinge verzekering, te overleven. Halverwege de negentiende eeuw is de Brusselse organisatie nog springlevend.

De studie van Lis en Soly wordt gevolgd door gedegen onderzoeken naar Gentse bouwvakambachten (Johan Dambruyn), sociale mobiliteit in het Brugse schoenmakersambacht (Kristof van Quathem), conflicten en conflictregulering in de Antwerpse ambachtswereld (Harald Deceulaer) en de politieke cultuur van de Brusselse ambachten (Karin van Honacker). Deze studies zijn minder analytisch van gehalte en hebben soms het karakter van een onderzoeksverslag. In de aandacht voor de juridische cultuur – ook prominent in het artikel van Lis en Soly – is duidelijk de invloed van Sonenscher herkenbaar, al tonen de genoemde studies tevens aan dat deze juridische cultuur in Vlaanderen en Brabant bepaald anders was dan in het Frankrijk dat Sonenscher analyseerde. Opvallend is dat een aantal studies een zekere ondermijning van de ambachten in de tweede helft van de achttiende eeuw laten zien – Van Honacker schrijft zelfs over het ambachtswezen in de jaren 1780 als een 'lege huls' – wat sterk lijkt te contrasteren met wat we weten omtrent de ontwikkeling van gilden in de Noordelijke Nederlanden. Ook op andere punten is deze vergelijking zeer waardevol; Dambruyn beschrijft bijvoorbeeld hoe het calvinistisch bewind te Gent (1577-1584) leidde tot een herstel van de oude privileges van de ambachten, die door Karel V in 1540 waren afgeschaft. Dit roept vragen op

over de relatie tussen de Opstand van 1572 en de (hernieuwde?) bloei van de gilden in de Noordelijke Nederlanden, een kwestie waarover (met betrekking tot Amsterdam) Van Ravesteijn en Van Dillen al eerder in discussie zijn geweest.

De bundel wordt afgesloten met twee bijdragen over 'cultuur-ideologische dimensies', een fraaie verhandeling van Alfons Thijs over religieuze rituelen van handwerksgezellen en een moeilijk te doorgronden bijdrage van Marc Jacobs over 'representaties van corporaties te Nieuwpoort in de tweede helft van de achttiende eeuw'. De bundel als geheel toont de rijkdom van dit herleeft onderzoeksveld aan, zeker in een land als Vlaanderen, waar men zich kan baseren op een rijke en al relatief goed gedocumenteerde historie van de ambachten, een historie waar nu weer met nieuwe ogen naar gekeken wordt.

JAN LUITEN VAN ZANDEN

'Vrouwevaart'

Ottie Thiers,

Bedevaart en kerkeraad. De Amersfoortse vrouwevaart van 1444 tot 1720 (Verloren, Hilversum 1994) 150 blz. + ill. f 29. ISBN 90-6550-386-2.

Omstreeks 1720 liep de jaarlijkse ommeegang van Amersfoort ter ere van het plaatselijke miraculeuze Mariabeeld (de 'vrouwevaart') op haar laatste benen. Anders dan men geneigd is te denken betrof het hier geen relic van een al 150 jaar verboden katholiek gebruik. Magistraat en kerkeraad werkten in 1720 pas enkele decennia samen om de vrouwevaart de kop in te drukken.

Toen Amersfoort zich in 1579 noodgedwongen bij de Opstand aansloot, waren bevolking en stadsbestuur homogeen katholiek. De vernederende bepalingen waaraan de stad in 1544 door Karel de Vijfde was onderworpen en de katholieke Contra-Reformatie die zich sinds de jaren zestig liet voelen, hadden tot een herwaardering van de Lieve Vrouw van Amersfoort geleid als symbool voor de eenheid en het welvaren van de stedelijke gemeenschap. Een jaarlijkse vrouwevaart ter harer ere werd na 1579 nog altijd wen-